

Περί πρώτης εντύπωσης

✘ Περί πρώτης εντύπωσης ο λαός πιστεύει διάφορα. Την αλήθεια όμως θα προσπαθήσω να φανερώσω στην εργασία αυτή για να διαπιστώσουμε αν πρέπει να την θεωρούμε ως κάτι καλό, αν αξίζει να έχει θέση στην καθημερινότητά μας. Οι περισσότεροι από εμάς, όταν έρθουμε σε στιγμιαία επαφή με έναν άνθρωπο που για πρώτη φορά συναντάμε, αναπόφευκτα σχηματίζουμε γνώμη για την νέα μας γνωριμία (αν υπήρξε λεκτική επικοινωνία) ή/και εικόνα (οπτική μόνο επαφή). Συνεπώς ο άνθρωπος κρίνει σε πρώτη φάση ένα αντικείμενο που αντιλαμβάνεται με βάση την πρώτη εντύπωση που είχε για αυτό, ή ορθότερα, με βάση την πρώτη εμπειρία. Πόσο σημαντική είναι για μας αυτή η πρώτη άποψη που σχετίζεται με έναν άλλον άνθρωπο, με το σκεπτικό ότι μπορούμε να τον γνωρίζουμε επαρκώς μέσω αυτής; Ποιός είναι ο μηχανισμός διατύπωσης της; Πρέπει να θεωρούμε την πρώτη ή τη νιοστή εντύπωση ως ακριβέστερη κι άρα πιο αληθινή;

Ο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται το συνάνθρωπό του ως ένα υποκείμενο σταθερό που νομίζει πως γνωρίζει ή πως μπορεί εύκολα να γνωρίσει. Αν νομίζει πως δεν το γνωρίζει ή είναι απρόσιτο γνωστικά, του συμπεριφέρεται εχθρικά και με καχυποψία, ή γενικά αγνοεί την ύπαρξή του, αδιαφορεί. Υπάρχει και η περίπτωση όπου όταν οι συνθήκες χαρακτηρίζονται ως σχετικά ασφαλείς κάποιον να θεωρούν αυτό το μυστήριο γοητευτικό. Αν σχηματίσει μια εικόνα για κάποιον, αυτή μένει τυπωμένη στη μνήμη και η συμπεριφορά απέναντί στο πρόσωπο αυτό τυποποιείται, γίνεται προκαθορισμένη και δεν επιτρέπει εύκολα την εισαγωγή νέων δεδομένων που ενδεχομένως θα την άλλαζαν. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με το εξής σκεπτικό: Η περίπτωση συνεχόμενων εναλλαγών παραστάσεων επί ενός προσώπου δημιουργεί χάος στη συνείδηση και διασπά τη συνοχή της, ιδίως σε άτομα με περιορισμένη εγκεφαλική ανάπτυξη (βρέφη και παιδιά κυρίως). Κάθε αλλαγή είναι ανεπιθύμητη στον εαυτό μας, θέτει σε κίνδυνο την ισορροπία του, την ηγεμονία του, το καθιστά ευμετάβλητο στο περιβάλλον χάνοντας κάθε επαφή και επιρροή επάνω σε αυτό. Έτσι, η σημασία που έχει σήμερα ο μηχανισμός αποτύπωσης της πρώτης εντύπωσης δικαιολογείται φυσικώς με τον τρόπο αυτό αφού δρα κι ως μηχανισμός άμυνας υπό ορισμένες συνθήκες. Αυτό όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι πρέπει να ακολουθήσει μια δεύτερη εντύπωση, η οποία θα ελέγχεται από τον οργανισμό μας ώστε να εξασφαλισθεί η υγεία του (αν συμβιβάζεται εύκολα, τότε μπορεί να την αγνοήσει, αν είναι φιλαληθής, θα την λάβει υπόψη του, θετικά ή αρνητικά).

Η αλλαγή της στάσης ενός ανθρώπου απέναντι στον συνάνθρωπό του δεν είναι

εφικτή στην περίπτωση που το άτομο-κριτής δεν σέβεται την προσωπικότητα των άλλων και την δική του βέβαια, όταν δεν είναι κανείς φίλος της αλήθειας και φιλόσοφος. Η προσωπικότητα, η ψυχή, δεν είναι κάτι το σταθερό, αλλά βρίσκεται σε συνεχή ροή. Αυτό που αντιλαμβανόμαστε εμείς είναι η στιγμιαία προσωπικότητα που τυχαίνει κι εκδηλώνεται σε εμάς. Σε αυτή τη στιγμιαία προσωπικότητα οι περισσότεροι προσδίδουν σταθερότητα και διάρκεια. Το πρέπον θα ήταν το άτομο που επιδιώκει τη γνώση και σέβεται τον εαυτό του και του άλλους να ανανεώνει σε τακτά χρονικά διαστήματα τις αντιλήψεις του, να είναι υπομονετικός, με κατανόηση και συμπόνοια απέναντι σε πρόσωπα και καταστάσεις. Αυτό θα ήταν το ιδανικό για όλους, για μια κοινωνία που θέλει πραγματικά να εξελιχθεί ως σύνολο μέσω της ατομικής καλλιέργειας και προόδου. Αν δεν αναγνωρίζεται η πρόοδος της μονάδας τότε το σύνολο πάντα θα μένει στάσιμο ή θα ακολουθεί την πορεία που χαράσσουν μικρές αλλά ισχυρές ομάδες συμφερόντων που μπορούν να προβάλλουν και να επιβάλλουν μονομερώς την ατομική τους ανέλιξη ως απρόσιτο αλλά καθολικά επιθυμητό πρότυπο.

Είναι απορίας άξιον πως οι άνθρωποι, ενώ είναι τόσο καλά πληροφορημένοι για όλα όσα αλλάζουνε στους ίδιους, επιβάλλουν στους φίλους τους την εικόνα που είχανε σχηματίσει για αυτούς. Κρίνουν με βάση αυτό που ήταν κάποτε, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου στο παρελθόν γνωρίζονταν καλά. Η πρώτη ή έστω οι πρώτες εντυπώσεις για ένα άτομο κυριαρχούν για μεγάλο χρονικό διάστημα αγνοώντας τα τελευταία δεδομένα που είναι αρκετά πιθανό να ανατρέπουν την παλιά «γνώση». Η άγνοια της αλλαγής έχει ως αποτέλεσμα την αποξένωση του μεταμορφωμένου προσώπου. Η ικανότητα της λησμονιάς, δηλαδή η ικανότητα της αναγνώρισης μεταβολών στους ανθρώπινους χαρακτήρες μέσω της υποβάθμισης των παλαιότερων χαρακτηριστικών, εντοπίζεται στους ιδιοφυείς και τους ευκολόπιστους: Οι πρώτοι γιατί ξεχωρίζουν το ουσιαστικό από το επουσιώδες και την παρουσία καλοσύνης από την απουσία της, ενώ οι δεύτεροι όντας ανεκτικοί δίνουν πάντα δεύτερες ευκαιρίες στους γύρω τους διαγράφοντας με ευκολία παρελθοντικά στοιχεία. Ένας λόγος που η μεταβολή προσωπικοτήτων μπορεί να μην γίνεται αισθητή από τους περισσότερους είναι ότι όταν αλλάζει ο διπλανός μου αλλάζω κι εγώ, κι επομένως ο ένας ως προς τον άλλον δεν κινείται (σχετική κίνηση). Σ' αυτό συμβάλλει κι ο γρήγορος αγχωτικός ρυθμός της σημερινής ζωής μας που δεν μας δίνει περιθώρια να σκεφτούμε για τον εαυτό μας, πόσο μάλλον να αναθεωρήσουμε κάποιες απόψεις για το περιβάλλον μας.

Όποια κι αν είναι τα αίτια της απουσίας της αλληλογνωσίας, το γεγονός είναι ότι

το πρόβλημα παραμένει. Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπιστοσύνης, κατανόησης, σεβασμού κι υπομονής. Μέχρι και η σκέψη αρχίζει να εξαλείφεται και τη θέση της να καταλαμβάνουν αυτοματοποιημένες ενέργειες, οι οποίες μόνο από φυσικά ένστικτα δεν προέρχονται. Μια από τις αυτόματες αυτές ενέργειες που κατήργησε κάθε κριτική σκέψη είναι η εφαρμογή και χρήση συνόλων προτύπων συμπεριφοράς, τα οποία η κοινωνία δημιούργησε, αναγνωρίζει κι επιβάλλει, μερικές φορές και με την βία. Μη συμμόρφωση με αυτά τα πρότυπα χαρακτηρίζεται ως ανωμαλία, ο παραβάτης αντιμετωπίζεται ως παρείσακτος και αποστέλλεται στο περιθώριο. Ελευθερία, γνώμη και γνώση ανήκουν στο παρωχημένο κι οπισθοδρομικό παρελθόν. Έχουμε δηλαδή μια τυποποίηση της ανθρώπινης συνείδησης και προσωπικότητας. Δεν υπάρχει διάπλαση της ψυχής, δεν υπάρχει εκπαίδευση, δεν υπάρχει εξέλιξη, δεν υπάρχει Μεταμόρφωση. Δεχόμαστε ως αλήθεια αυτό που μας παρουσιάζουν ότι είναι σωστό, αυτό που είναι σωστό επειδή έτσι πρέπει. Η φυσική Λογική, η λογική των αισθήσεων, έχει καταργηθεί και τη θέση της ανέλαβε η «νέα Λογική» καθορισμένη βάσει τεχνητών προτύπων. Δικαίωμα στην ελευθερία δεν έχουμε πλέον αφού βρισκόμαστε ήδη στην βέλτιστη δυνατή θέση, δεν υπάρχει λόγος αναζήτησης κάποιας άλλης οδού προς την ευδαιμονία, την αρετή, τον Παράδεισο κ.τ.λ. Βρισκόμαστε στο άριστο τέλος (αριστο-τέλειο), έχει εκπληρωθεί ο σκοπός μας και δεν χρειαζόμαστε πλέον την ελευθερία ώστε να εντοπίσουμε κάτι ευγενέστερο. Καταλήξαμε λοιπόν σε μια κοινωνία όπου οι περισσότεροι (μάζα) θέλουν να μιμηθούν προσωπεία άλλων, τους οποίους ουδέποτε γνώρισαν, προκειμένου να γίνουν αρεστοί στο πλήθος, να αφομοιωθούν με αυτό, να νιώσουν την ασφάλεια που προσφέρει, να αισθανθούν ότι ανήκουν κάπου, κι ότι διάλεξαν τον σωστό δρόμο μόνο και μόνο επειδή αυτόν διάλεξε η πλειοψηφία (όπως πράττει η δικτατορική πλειοψηφία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας). Επειδή χαρακτηριστικό της προτυπολατρίας είναι η σταθερότητα, η αναγνωρισιμότητα, η διαφάνεια και η διάρκεια, ο πιστός της είναι έμπιστο άτομο στην κοινωνία, γιατί ο χαρακτήρας του είναι ήδη γνωστός. Ο πιστός αυτός δεν εμπνέει κανέναν κίνδυνο, απέναντί του νιώθουμε ασφάλεια, σιγουριά, νιώθουμε σαν να τον ξέρουμε από χρόνια, κι όλα αυτά γιατί η συμπεριφορά του είναι πλέον τυποποιημένη και άρα άμεσα προβλέψιμη. Τα πρότυπα αποτελούν το ευαγγέλιο των πιστών της «πρώτης εντύπωσης»: Τους λένε πως να ζήσουν, τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουν, τους παρέχουν την ιδέα μιας μελλοντικής αμοιβής, είναι αλάνθαστα, αποτελούν μέρος της παράδοσης, είναι άγνωστο ποιός τα καθιέρωσε αρχικά και κρύβουν υπόνοιες για θεϊκή προέλευση.

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε καλά τον διπλανό μας, γιατί τότε γνωρίζουμε καλύτερα και τον εαυτό μας, η αλληλογνωσία οδηγεί στην αυτογνωσία. Όταν διαλέγεσαι με κάποιον κι εσύ μαθαίνεις καλύτερα τον εαυτό σου κι αυτός τον δικό του, κι εσύ τον μαθαίνεις καλύτερα κι αυτός εσένα. Μια από τις μεθόδους που χρησιμοποιεί ο εγκέφαλός μας για να αποκτά γνώσεις είναι η σύγκριση: Βλέποντας χαρακτήρες, συμπεριφορές και καταστάσεις στο περιβάλλον του, ο άνθρωπος προσπαθεί αρκετές φορές να τα ερμηνεύσει βάσει του εαυτού του, κατά πόσο αντιστοιχούν στον ίδιο και στις εμπειρίες του. Με τη σύγκριση αυτή διαπιστώνονται κοινά και διαφορετικά στοιχεία, τα οποία όπως κι αν θεωρηθούν μας οδηγούν στην αυτογνωσία. Για παράδειγμα, η ουρά ενός σκυλιού. Βλέποντας το σκυλί να έχει ουρά κι εμείς να μην έχουμε, μπορούμε μέσω της αντίθεσης αυτής να ορίσουμε ακόμα ακριβέστερα το σκυλί και εμάς, κι αφού γίνει αυτό, τις μεταξύ μας διαφορές. Το ίδιο ισχύει και με τις ομοιότητες: Το σκυλί έχει μάτια όπως εμείς κι επομένως αυτό δεν είναι διακριτό χαρακτηριστικό.

Μια από τις χρησιμότητες, και ίσως η μόνη πρακτική, της «πρώτης εντύπωσης», εκείνης δηλαδή που αυτοαποκαλείται αλήθεια από μόνη της, είναι ότι προσπαθεί να μας αποτρέψει από μια ανεπιθύμητη επιλογή: Σε μια πρώτη επαφή με ένα νέο πρόσωπο ή αντικείμενο δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα για αυτό, έχουμε έλλειψη πληροφόρησης ενώ δεν ξέρουμε και τι γνωρίζει αυτό για μας. Υπάρχει επομένως ασύμμετρη πληροφόρηση. Την ασυμμετρία αυτή προσπαθούν να αναπληρώσουν οι πληροφορίες της πρώτης εντύπωσης. Σχηματίζοντας μια τέτοια εντύπωση «ασφαλιζόμαστε» μερικώς απέναντι στον «αντισυμβαλλόμενο» μας και είμαστε σε καλύτερη θέση για να λάβουμε ορθές αποφάσεις και να δράσουμε κατάλληλα. Υπάρχει όμως και η άλλη περίπτωση όπου κάποιος γνωρίζοντας την απήχηση της πρώτης εντύπωσης προσπαθεί να δημιουργήσει μια τεχνητή εικόνα του εαυτού του ώστε να επιρρεάσει κατά το συμφέρον του τη κρίση του άλλου, του ευκολόπιστου που είναι υπέρ των πρώτων εντυπώσεων.

Όπως κάθε δημιούργημα και γνώση του ανθρώπου, έτσι και η γνώση του μηχανισμού παραγωγής των πρώτων εντυπώσεων και γενικά των εντυπώσεων (προϊόντα της αντίληψης) συνοδεύεται από ηθικό κίνδυνο: Ποιός γνωρίζει, τι γνωρίζει, πως γνωρίζει, για ποιό σκοπό γνωρίζει. Η ανθρώπινη ψυχή είναι ευάλωτη σε ενδεχόμενες κακοβουλίες, αφού λίγοι είναι σήμερα εκείνοι που φροντίζουν για την ψυχική υγεία τους με τον ίδιο βαθμό που φροντίζουν το σώμα τους (αν βέβαια το κάνουν κι αυτό), πρόβλημα βέβαια πανάρχαιο. Ένα παράδειγμα εκμετάλλευσης του ανθρώπου από άνθρωπο με τη χρήση της γνώσης περί των πρώτων

εντυπώσεων είναι η «επιστήμη» του μάρκετινγκ: Μελετάει την ανθρώπινη συμπεριφορά προσπαθώντας να εντοπίσει κοινά μοτίβα στους ανθρώπους και στη συνέχεια να προωθήσει μαζικώς τα προϊόντα των βιομηχανιών που είναι σχεδιασμένα βάσει των συμπεριφορών, των συνηθειών και των αναγκών των καταναλωτών, τις οποίες σε μεγάλο βαθμό τις διαμορφώνουν οι ίδιοι: Τέτοια είναι η δύναμή τους. Παρόμοιες τεχνικές χρησιμοποιούνται για τη χειραγώγηση μαζών και τη δημιουργία τάσεων (μόδας) στις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Η καλύτερη αντεπίθεση σε τέτοιες πρωτόγονες πρακτικές είναι η άμυνα που μας παρέχει μια ανθεκτική και συνεκτική συνείδηση που είναι ατομικά καλλιεργημένη και δεν επιδέχεται μαζοποίησης.

Η εγκυρότητα που προσδίδεται από την κοινωνία στην «πρώτη εντύπωση» ως αντιπροσωπευτικό δείγμα (στις κοινωνικές «επιστήμες» το δείγμα είναι ένας από τους εχθρούς της αλήθειας) του χαρακτήρα κάποιου, αναγκάζει εμάς τους υπολοίπους να επιδιώκουμε το σχηματισμό μιας θετικής πρώτης εντύπωσης στους άλλους, γεγονός που μας προκαλεί άγχος, ανασφάλεια και μας οδηγεί στη χρήση αθέμιτων και παραπλανητικών τεχνικών, όπως η μίμηση ενός προτύπου και γενικά η υποκρισία. Ο κάθε άνθρωπος είναι ξεχωριστός, κάθε ομοιότητα είναι επιφανειακή και τυχαία, δεν είναι φυσιολογική η προτυποποίηση. Η επιδίωξη αυτή εν μέρει δικαιολογημένα σε αναγκάζει να κρύβεις τις σκέψεις σου σε ορισμένους κύκλους, γιατί ξέρεις ότι θα έρθουν σε σύγκρουση με τις προκαταλήψεις και τη βλακεία των άλλων. Όμως η κουραστική προσπάθεια απόκρυψης σε συνδυασμό με την βαθειά ειλικρίνεια ενός ατόμου το οδηγούν στην ανάγκη της πραγματικής επικοινωνίας με το περιβάλλον του, όπως ένας καλλιτέχνης, αφού δημιουργήσει το έργο του, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα αισθάνεται την ανάγκη να το φανερώσει στον λοιπό κόσμο, δίνοντας πλέον μικρότερη βαρύτητα σε επικρίσεις. Αυτή είναι μια από τις μεγαλύτερες ελευθερίες που μπορεί να νιώσει ένας άνθρωπος, η απαλλαγή από το «τι θα πει ο κόσμος;». Αυτά που φαίνονται μπορούμε εύκολα να τα τροποποιούμε και να τα παρουσιάσουμε όπως κι όταν εμείς θέλουμε και συνεπώς ο αθέατος εαυτός μας είναι εκείνος που πρέπει να μας ορίζει, το αντικείμενο εξέτασης. Γι' αυτό πρέπει να μειώσουμε σταδιακά την εξάρτησή μας από τις πρώτες εντυπώσεις, να αξιοποιήσουμε και να εξυψώσουμε τις πνευματικές δυνατότητες της κοινωνίας μας που πηγάζουν βέβαια από τα άτομα, να οριοθετήσουμε ως εξής την ύπαρξή μας:

«Δεν είμαστε ό,τι είμαστε, κι ούτε συμπεριφερόμαστε κι ούτε εκτιμάμε ο ένας τον άλλον για αυτό που είμαστε, αλλά για εκείνο που είμαστε ικανοί να είμαστε».

Σε παρόμοιο ύφος είναι και ο αφορισμός του Γκαίτε:

«Αν συμπεριφέρεστε στους διπλανούς σας έτσι όπως τους αξίζει, θα τους κάνετε χειρότερους. Αν όμως συμπεριφέρεστε σαν να είναι καλύτεροι απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα, τότε τους κάνετε καλύτερους».

Και στον σαιξπηρικό Άμλετ εντοπίζεται παρόμοια προτροπή, όταν έχει καταφθάσει στο παλάτι ένας θίασος που επρόκειτο να φιλοξενηθεί εκεί:

«Πολώνιος: Κύριέ μου, θα τους μεταχειριστώ κατά την αξία τους.

Άμλετ: Προς Θεού, άνθρωπε, πολύ καλύτερα! Αν μεταχειριζόμαστε καθέναν κατά την αξία του, ποιος θα γλίτωνε το ξύλο; Να τους μεταχειριστείς κατά τη δική σου την τιμή κι αξιοπρέπεια· όσο αυτοί λιγότερο το αξίζουν, τόσο μεγαλύτερη αξία έχει η καλοσύνη σου. Πάρ' τους μέσα».

(μετάφραση Βασίλη Ρώτα, Εκδόσεις Επικαιρότητα για το Βήμα)

Η πρώτη εντύπωση σχετίζεται άμεσα με τις αισθήσεις, αυτές την διαμορφώνουν. Για να περιοριστεί η βαρύτητα της πρώτης εντύπωσης θα πρέπει να αυξηθεί ακόμα περισσότερο εκείνη των αισθήσεων, να αναγνωρίσουμε την μεταβλητότητα των μηνυμάτων που αυτές δέχονται και γενικότερα το ότι η φύση εξελίσσεται. Στην περίπτωση των διαπροσωπικών σχέσεων, τα άτομα που λένε πως ξέρουν κάποιον, με την έννοια ότι απλώς ξέρουν το όνομά του και τον έχουν ακούσει να διατυπώνει απλές κρίσεις, τον έχουν ταυτίσει με αυτό, το οποίο είναι ένα τίποτα, ένα κοινό όνομα, ένα συνηθισμένο, γενικό, προσδιοριστικό ουσιαστικό. Αυτή η πρώτη τους εντύπωση όμως φαίνεται ότι δύσκολα ξεχνιέται. Πρέπει επομένως να μείνουν εκτεθειμένοι στο χαρακτήρα του για μεγάλο διάστημα ώστε να σχηματιστεί μια νέα «πρώτη εντύπωση» που θα είναι πρωτόγνωρη και θα επισκιάσει την προηγούμενη για εκείνον, εκείνη που τον θεωρούσε ως ένα τίποτα. Η νέα αυτή γνώμη δεν θα έχει απλώς ως αντικείμενό της τις πράξεις και τα λόγια του, αλλά τον μηχανισμό που τα παράγει κι επομένως θα καθιστάται δυνατή και η πρόβλεψη της συμπεριφοράς του. Τότε μόνο μπορεί να υποστηρίξει κάποιος ότι ξέρει κάποιον. Έστω ένα υποθετικό άτομο, ο Γεώργιος. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η πρώτη «πρώτη εντύπωση» ήταν για τον «Γεώργιο», ενώ η νέα για τον «νέο Γεώργιο», αφού έχει πραγματοποιηθεί μια μεταμόρφωση, μια αλλαγή του υποκειμένου, έχει αλλάξει το πρόσωπο, δεν μπορούμε πλέον να μιλάμε για το ίδιο άτομο. Το όνομα «Γεώργιος» δεν δηλώνει τίποτα πλέον, είναι κενού περιεχομένου, ένα ψευδές και παραπλανητικό όνομα που προσδιορίζει κάτι το τελείως διαφορετικό από αυτό που υποτίθεται πως ορίζει. Πηγή της μεταβολής είναι η λήψη περισσότερων ερεθισμάτων, δηλαδή πληροφοριών, κι άρα η αυξημένη

λειτουργία των αισθήσεών μας.

Η διαδικασία αυτή της μεταμόρφωσης όμως είναι επίπονη και μπορεί να πραγματοποιηθεί απέναντι σε πρόσωπα τα οποία ναι μεν δεν μας γνωρίζουν καλά, αλλά τους έχουμε μια σχετική εμπιστοσύνη και δεν απαιτούμε τίποτα από αυτούς, ενώ εμείς τους προσφέρουμε τα πάντα με μοναδικό κέρδος το τελικό έπαθλο, την ατομική αρετή που θα οδηγήσει στην αρετή και τους συνανθρώπους μας. Κι αυτό γιατί τότε θα μπορούμε να αρθρώσουμε λόγο χωρίς να φοβόμαστε ούτε την προκατάληψη που μια αρνητική «πρώτη εντύπωση» προκαλεί (δεν μας ξέρουν, δεν τους ξέρουμε, δεν υπάρχει εκ των προτέρων σχέση με αυτούς), αλλά ούτε και την κατηγορία της ασυνέχειας του λόγου μας (φράσεις του τύπου «Άλλα μας έλεγες χθες, άλλα σήμερα» δεν υφίστανται). Επομένως, αν νομίζουμε πως μπορούμε να δημιουργήσουμε μια φιλία με έναν συνάνθρωπό μας μέσω του λόγου και της ειλικρινούς επικοινωνίας, τότε πιο εύκολα μπορούμε να το πετύχουμε αυτό με έναν άγνωστο. Αυτό δεν ισχύει βέβαια στην περίπτωση που δεν μας νοιάζει το τι λέει ο κόσμος για εμάς, στο στάδιο εκείνο δηλαδή όπου δεν μας ενδιαφέρει αν θα μας αποκαλέσουν τρελούς, γιατί έτσι θα μας αποκαλέσουν αφού πίσω από την τρέλα αυτή κρύβεται η διαφορετικότητα, η ατομική βομβά που απειλή την μάζα.

Σχετικά με την ονοματοθεσία των ανθρώπων, αλλά και την κατηγοριοποίηση/ταμπελοποίηση (προϊόν της «πρώτης εντύπωσης») των ανθρώπων που είναι κι αυτή μια μορφή ονοματοθεσίας, όπου αναδύθηκε ένα ακόμη πρόβλημα, αναφέρω τα εξής λίγα. Το όνομα που δόθηκε στο κάθε άτομο στη βρεφική του ηλικία (κατά τη βάπτισή του στους χριστιανούς) είναι προϊόν αυθαιρεσίας που νομιμοποιείται ως απόδοση τιμής στον εκάστοτε άγιο ή ιστορικό πρόσωπο ή πρόγονό του. Καταντά έτσι μια γενική έννοια που δεν προκύπτει καν από κάποια αφαιρετική διαδικασία, αφού δεν καταλήγει σε κάποια συγκεκριμένη ιδιότητα, είναι μια απλή λέξη που δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο. Δεν εκφράζουν πράγμα ή κατάσταση, είναι μια απλή εκφορά ενός συνδυασμού γραμμάτων μέσω της γλώσσας, και αποτελούν μέρος της κληρονομιάς κάθε οικογένειας. Το όνομα «Γεώργιος» δεν φέρει καμιά ιδιότητα, είναι ένα απλό και διαδεδομένο όνομα που ο καθένας μπορεί να αποκαλεστεί έτσι χωρίς να πληρεί κάποιες φυσικές ή πνευματικές προϋποθέσεις. Υποθέτωντας πως η ρίζα του ονόματος «Γεώργιος» είναι η γεωργία (γη + έργο) και αποκαλώντας με το όνομα αυτό κάποιον που ζει στην πόλη και εργάζεται σε ένα γραφείο, οδηγούμαστε σε πλάνη.

Αυτές τις χωρίς περιεχόμενο έννοιες απέρριπταν και απέφευγαν οι νομιναλιστές

(νομιναλισμός-ονοματοκρατία, λατινικό *nomen*=όνομα) που πίστευαν στην ύπαρξη μόνο ξεχωριστών αντικειμένων τα οποία δεν επιδέχονται γενίκευσης. Μια αυστηρή υιοθέτηση του φιλοσοφικού αυτού ρεύματος του Μεσαίωνα θα μας ανάγκαζε να δίνουμε τα ονόματα στους ανθρώπους βάσει κάποιων διακριτικών χαρακτηριστικών τους που θα εντοπίζονταν από μελέτη της προσωπικότητάς τους και θα τους καθιστούσε αναγνωρίσιμους και ξεχωριστούς, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό ώστε να μην παρατηρείται το σημερινό χάος με τα ονόματα τα οποία ανακυκλώνονται τόσο μέσα στο σόι του κάθε ατόμου (ίδια ονόματα και επίθετα) αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία. Το φαινόμενο της ονοματοθέτησης των νεογνών με βάση το όνομα του παππού τους που παρατηρείται στη χώρα μας, υπό προϋποθέσεις μπορεί να δημιουργήσει αρκετά μπερδέματα. Αν για παράδειγμα ο πρωτότοκος γιος παίρνει το όνομα του πατέρα του πατέρα του, τότε ανα δύο γενιές θα εμφανίζεται εν αλλάξ πρόσωπο με το ίδιο όνομα, πατρώνυμο και επίθετο, γεγονός που θα περιπλέκει την δική τους αλλά και τη δική μας μνήμη. Απ' την άλλη μεριά όμως η γενίκευση αυτή των ονομάτων μας διευκολύνει, αφού διαφορετικά θα έπρεπε να δώσουμε διαφορετικό όνομα για κάθε άνθρωπο, καθιστώντας έτσι αδύνατη την υπό συνθήκες ευρείας παγκοσμιοποίησης μεταξύ μας επικοινωνία όταν ο παγκόσμιος πληθυσμός ανέρχεται σε δισεκατομμύρια. Σε παλιότερες εποχές, για παράδειγμα στην Αρχαία Ελλάδα, τα ονόματα είχαν περιεχόμενο, ή απλώς ήταν πρωτότυπα, αλλά ο ελάχιστος πληθυσμός που είχε μικρό προσδόκιμο μέσο όρο ζωής (σε σχέση με σήμερα) εξ αιτίας πολέμων και ασθενειών, και οι σχετικά κλειστές κοινωνίες των πόλεων κρατών, έδιναν τη δυνατότητα στους Έλληνες να δίνουν προσωπικά ονόματα στα παιδιά τους, των οποίων η σημασία (ετυμολογία) ήταν σχετική με το χαρακτήρα του υποκειμένου (τουλάχιστον τις περισσότερες φορές, ενώ υπήρχε και τότε κάποιος βαθμός ανακύκλωσης των ονομάτων). Μια λύση είναι η απόκτηση κατά την ενηλικίωση (ουσιαστική ένταξη στη κοινωνία) ενός μεσαίου ονόματος έτσι ώστε ο τριπλός ονοματικός συνδυασμός (επίθετο, βαπτιστικό και μεσαίο όνομα) θα είναι μοναδικός σε κάθε άτομο και θα το προσδιορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια. Ο κάθε ελεύθερος άνθρωπος έχει το δικαίωμα να προσδιορίζει τον ίδιο του εαυτό και συνεπώς να αυτοονοματοδοτείται και να ορίζει τη ταυτότητα και θέση του στη κοινωνία. Εδώ μπαίνει όμως και το διαχρονικό ερώτημα του αν είναι δυνατή η πλήρης γνώση του ανθρώπου εξ αιτίας της υποκειμενικότητάς της (άνθρωπος κρίνει άνθρωπο).

Μια αξιομνημόνευτη έκφανση της πρώτης εντύπωσης είναι ο έρωτας με την πρώτη ματιά, τον οποίο θα χαρακτήριζα ως ματαιόδοξο έρωτα γιατί προέρχεται από

παράγοντες σχετικούς με την εξωτερική εμφάνιση που αγνοούν την πνευματική καλλιέργεια. Σε καμιά περίπτωση δεν αμφισβητούμε την ευχαρίστηση που προκαλεί η θέα ενός ωραίου σώματος, αλλά όπως λέει κι ένας επικούρειος: «*Εγώ τουλάχιστον δε γνωρίζω πώς να κατανοήσω το αγαθό, αν αφαιρέσω τις γευστικές ηδονές, τις ερωτικές και τις ηδονές της ακοής κι αν αφαιρέσω, τέλος, τις ευχάριστες κινήσεις που γεννά στην όραση μια ωραία μορφή*», αλλά δεν πρέπει να αρκούμαστε μονάχα σε ξαφνιάσματα της στιγμής όταν μιλάμε για έρωτα κι όχι για μια απλή σεξουαλική σχέση. Ο «έρωτας» αυτός παράγεται από οπτικά ερεθίσματα, από τον θαυμασμό προς την ομορφιά ενός ατόμου του αντίθετου φύλου, αποτελεί φυσική έλξη. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, επειδή η μορφή αυτή του έρωτα αγνοεί το τι υπάρχει μέσα στον κάθε άνθρωπο (μερικοί άνθρωποι κρύβουν μέσα τους ολόκληρα ζώα και ζώφια, από βόδια μέχρι σκουλήκια), η πηγή του ερωτικού συναισθήματος (το σώμα) είναι καθολικά αποδεκτή (δύσκολα ερωτεύεσαι μια άσχημη γυναίκα με την πρώτη ματιά). Η καθολικότητα αυτή προσδίδει στο ωραίο σώμα μια βεβαιότητα αποδοχής από το αντίθετο φύλο, το καθιστά μονάχα ένα (εφήμερο) ξάφνιασμα, μια δύναμη αυτοεπιβεβαίωσης που δύσκολα μπορεί να απορρίψει κανείς κι η οποία σε κατακτά χωρίς αντίσταση. Δεν υπάρχει απόπειρα σαγήνης, δεν απαιτείται προσπάθεια για να προκαλέσεις ερωτικά συναισθήματα, το σώμα σου μιλάει από μόνο του, είναι αυθύπαρκτο και δρα αυτοβούλως ανεξάρτητα από την συναισθηματική σου κατάσταση και διάθεση. Γίνεται φανερό λοιπόν ότι στην περίπτωση αυτή το αρχικό ξάφνιασμα καταλήγει σε μια βεβαιότητα και η σεμνότητα που μπορεί αρχικά να προκάλεσε σε ματαιοδοξία. Η ματαιοδοξία έγκειται στο ότι μέρος της ευχαρίστησης από τον έρωτα αυτόν προέρχεται από τις κοινές εμφανίσεις του ζευγαριού όπου έκαστο άτομο του κεραυνοβολημένου ζευγαριού αισθάνεται ευχαρίστηση που βρίσκεται πλάι σε ένα όμορφο σώμα πάνω στο οποίο ασκεί εξουσία και το ελέγχει. Επειδή δεν κατανοώ το γυναικείο μυαλό, ο άνδρας θα μπορούσε να σκέφτεται ως εξής: «Αφού εγώ την ερωτεύτηκα κεραυνοβόλα, το ίδιο θα συμβαίνει ή συνέβαινε και στους υπόλοιπους, αλλά τώρα είναι δικιά μου, τους πρόλαβα». Δημιουργείται έτσι κλίμα αντιζηλίας όπου οι επίδοξοι εραστές ανταγωνίζονται για ένα έπαθλο που όμως δεν είναι αντικείμενο αλλά άνθρωπος. Ο κεραυνοβόλος έρωτας χαρακτηρίζεται από υπέρμετρο αυθορμητισμό και απερισκεψία κι επομένως μπορεί να διερευνηθεί η ρεαλιστικότητά του μέσω της εκτεταμένης επικοινωνίας για να διαπιστωθεί τελικά αν πρόκειται για πραγματικό έρωτα ή αισθησιακό ξάφνιασμα. Όπως έλεγε και ο Επίκουρος: «*Αν αφαιρέσουμε την όψη, την επικοινωνία και την επαφή, σβήνει το ερωτικό πάθος*», δηλαδή συστατικά του έρωτα είναι η εικόνα/μορφή/όψη, η επικοινωνία, και η επαφή, τα

οποία πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στη σχέση κάποιων για να θεωρούνται ερωτευμένοι. Κάποιοι συνάνθρωποι μας λοιπόν είναι καμωμένοι για κεραυνοβόλο έρωτα, κάποιοι άλλοι για πιο ουσιαστικές μορφές έρωτα, μα όλοι έχουν το δίκιο με το μέρος τους, γιατί ο έρωτας πάνω απ' όλα είναι ελευθερία.

Ας εξετάσουμε τη σχέση μεταξύ του κεραυνοβόλου έρωτα και του προβλήματος της ανεπιθύμητης επιλογής. Επειδή δεν γνωρίζουμε προσωρινά τη γυναίκα που μας ενδιαφέρει (βέβαια δεν είναι σίγουρο ότι υπάρχει πράγματι τέτοια γνώση) χρησιμοποιούμε την πληροφόρηση της πρώτης εντύπωσης: «Δεν ξέρω αν είναι γυναίκα που αξίζει ως άνθρωπος, σκοπεύω να το μάθω. Αν όμως αποδειχθεί κατώτερη των προσδοκιών μου, τουλάχιστον η εξωτερική της εμφάνιση θα με ανταμείψει». Άρα στην περίπτωση αυτή η πιθανότητα της ανεπιθύμητης επιλογής μειώνεται δραματικά, αφού ανεξάρτητα από την άβυσσο της ψυχής της η αξία της εξωτερικής εμφάνισης είναι ήδη γνωστή κι αποδεκτή. Άρα ο κεραυνοβόλος έρωτας έχει τα πλεονεκτήματά του αρκεί να είμαστε γνώστες της καταστάσεως στην οποία βρισκόμαστε.

Όλα αυτά αναφέρονται για κινήσεις που γίνονται σε σύντομα χρονικά διαστήματα, όμως αφού δεν υπάρχει ουσιαστική πίεση χρόνου, ως πηγή πληροφόρησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο διάλογος (επικοινωνία) κι όχι η μεροληπτική και βιαστική πρώτη εντύπωση. Δεν υπάρχει ανάγκη γρήγορης «κατάρτισης σύμβασης» με τον συνάνθρωπό μας. Μπορούμε να του αφιερώσουμε λίγο από το χρόνο μας ώστε να αποκτήσουμε έναν νέο φίλο που δεν θα αποτελεί ανεπιθύμητη επιλογή, ανεξαρτήτως του τι είναι. Μια τέτοια είδους επιλογή εμφανίζεται μόνο όταν δεν κάνουμε σωστή χρήση του χρόνου (π.χ. κεραυνοβόλος έρωτας) και του χρήματος (π.χ. μια αγορά ενός προϊόντος που δεν είμαστε σίγουροι για την αντιστοιχία τιμής-ποιότητας).

Για να κατανοήσουμε εις βάθος το φαινόμενο της πρώτης εντύπωσης θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το θέμα από μια ψυχολογική σκοπιά. Ο άνθρωπος, όπως και οι υπόλοιποι οργανισμοί στη γη, έχει έμφυτη τη τάση για τη διατήρηση του είδους του, τόσο μέσω της διαιώνισής του όσο και μέσω της επιβίωσής του. Αυτά τα ένστικτα (ένστικτο είναι μια έμφυτη γνώση για την ικανοποίηση μιας έντονης τάσης που αισθανόμαστε ως προς κάτι, το οποίο συνοδεύεται από τις ανάλογες μηχανικές και περίπλοκες κινήσεις που δεν πηγάζουν από την εμπειρία, και χρησιμεύει ως υποστηρικτικός μηχανισμός επιβίωσης όταν δεν υπάρχει πλήρης σωματική και ψυχική ανάπτυξη, ενώ όταν υπάρχει αυτήν ο ρόλος της υποβαθμίζεται από την διάνοια) θα μπορούσαμε να

πούμε ότι αποτελούν από μόνα τους πηγή αισιοδοξίας γιατί εκφράζουν θέληση για ζωή και αυτή με τη σειρά της μας προδιαθέτει θετικά απέναντι σε μια νέα εντύπωση, γιατί, εφόσον θέλουμε να ζούμε, θα έχουμε αναπόφευκτα συνεχώς νέες εμπειρίες. Για αυτό κι ο Αριστοτέλης λέει ότι όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους επιθυμούν τη γνώση. Η υπόθεση περί εκ φύσεως αισιοδοξία υποστηρίζεται κι απ' το γεγονός ότι και τα ζώα αγαπούν τη ζωή και δεν αυτοκτονούν (εξαιρείται ο σκορπιός κι ο άνθρωπος). Έτσι, και οι δύο λέξεις, ζωή και ζώα, είναι πανομοιότυπες, κι όποιος άνθρωπος αρνείται τη ζωική του προέλευση αρνείται την ίδια τη ζωή. Η προαναφερθείσα προδιάθεση μπορεί να ενισχυθεί και με την σύμφυτη τάση του στοιχειωδώς σκεπτόμενου ανθρώπου να αγαπά κι όχι να μισεί. Ένα περιβάλλον όμως που χαρακτηρίζεται αφιλόξενο από ένα άτομο είναι λογικό να ενεργοποιήσει σε αυτό σε μεγαλύτερο βαθμό τα πρωτόγονα ένστικτα της επιβίωσης με αποτέλεσμα να βλέπει γύρω του εχθρούς κι όχι συνοδοιπόρους. Το συμπέρασμα είναι ότι μια πρώτη εντύπωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί διαφορετικά, αναλόγως των περιστάσεων, και γι' αυτό εμείς θα πρέπει να φροντίζουμε για την εγκαθίδρυση υγιών συνθηκών διαβίωσης όπου θα περιορίζεται αυτόματα η αρνητική επίδρασή της.

Για να δημιουργηθεί κάποιο συναίσθημα στον οργανισμό μας θα πρέπει αυτός να δεχτεί μια ισχυρή εντύπωση (μεγάλης διάρκειας κι έντασης), η οποία θα μας συγκινήσει ευχάριστα ή δυσάρεστα και θα σχηματίσει στην αντίληψή μας μια σχετική παράσταση (εικόνα). Συνεπώς, πηγή των συναισθημάτων είναι οι εντυπώσεις, των εντυπώσεων τα αισθήματα, και κάθε εντύπωση που ανακαλούμε μέσω της παράστασής της συνοδεύεται από το συναίσθημα που αυτή προκάλεσε. Με το σκεπτικό αυτό, αν θέλουμε να επηρεάσουμε συναισθηματικά κάποιον, πρέπει να δημιουργήσουμε τις κατάλληλες εντυπώσεις ή να τον οδηγήσουμε συνειρμικά στην ανάκτησή τους. Ένας βομβαρδισμός ποικίλων εντυπώσεων είναι δυνατόν να προκαλέσει συναισθηματικές διακυμάνσεις υπέρ του επιτιθέμενου καθιστώντας έτσι επιζήμια για μας την εκμετάλλευση του μηχανισμού σχηματισμού εντυπώσεων μας από εξωτερικό παράγοντα.

Η ικανότητα σχηματισμού παραστάσεων εξαρτάται από την εποπτεία, από την ικανότητα δηλαδή των αισθήσεων να συλλαμβάνουν νέες εντυπώσεις, και τις ικανότητες του νου να τις αποθηκεύει στη μνήμη, να τις συσχετίζει και τέλος να τις ανακτεί με σαφήνεια. Επομένως, όσο πιο πνευματικά ώριμος (δηλαδή λιγότερο εγωκεντρικός), παρατηρητικός και προσεκτικός είναι κάποιος, τόσο πιο εποπτικός είναι και μπορεί να σχηματίζει ακριβέστερες παραστάσεις πάνω στις εντυπώσεις

που δέχεται ή έχει ήδη δεχτεί. Έπειτα ακολουθεί η σκέψη μας, το νοείν, το όργανο με το οποίο αντιλαμβανόμαστε τις ιδέες και παραστάσεις που έχουμε συλλάβει στη συνείδησή μας. Το νοείν δεν είναι γνώση, αλλά μέρος της, μια διαδικασία. Για την μελέτη της ανθρώπινης νόησης πρέπει κατ' αρχήν να ερευνήσουμε τα αντικείμενα αυτής, τις ιδέες, ως απλά φυσικά φαινόμενα και στη συνέχεια να σχηματίσουμε κρίση για την ορθότητα ή μη με την οποία χρησιμοποιήθηκαν. Ο μηχανισμός αποτύπωσης της πρώτης εντύπωσης συνεπώς παράγει ιδέες κι όχι κρίσεις, αφού οι κρίσεις δημιουργούνται χρησιμοποιώντας ιδέες, και για αυτό είναι ευάλωτος σε κάθε είδους ιδεολογικές δοξασίες και εμφύσηση κρίσεων. Η γνώση θα κατακτηθεί με την εξέταση του ορθού συνδυασμού των ιδεών, των εντυπώσεων και των αισθήσεων, δηλαδή πρέπει να ακολουθηθεί μια αφαιρετική διαδικασία η οποία θα μας αποκαλύψει στη συνέχεια το τρόπο σύνθεσής τους. Η πρώτη ύλη, η αιτία, κάθε γνώσης είναι οι αισθήσεις.

Η παράσταση, εν αντιθέσει των εντυπώσεων, για να δημιουργηθεί δεν χρειάζεται τόσο τη συμβολή των αισθητηριακών οργάνων (μόνο τα πορίσματά τους, τις αισθήσεις) όσο εκείνη του εγκεφάλου, ο οποίος δραστηριοποιείται ύστερα από κάποια αφορμή όπως μια ανάμνηση, μια συνειρμική σκέψη κ.τ.λ. Άλλες διαφορές, ποιοτικές, είναι η ένταση, η σαφήνεια και η ακρίβεια των εντυπώσεων έναντι των παραστάσεων. Υπό ορισμένες συνθήκες όμως οι διαφορές αυτές εκμηδενίζονται και υπάρχει σύγχυση ως προς την πραγματικότητα, αγνοούμε την ακριβή προέλευση των ερεθισμάτων (προέρχονται από τον εγκέφαλο ή από τα αισθητηριακά όργανα;), δημιουργούνται δηλαδή παραισθήσεις. Παραίσθηση λοιπόν έχουμε όταν μια παράσταση είναι παρόμοιας έντασης με την αρχική εντύπωσή της κι επομένως νομίζουμε ότι ερχόμαστε σε άμεση επαφή με το αντικείμενο της νόησης, ενώ αυτό αποτελεί καθαρά μια ανάμνηση, φανταζόμαστε δηλαδή πράγματα που δεν βρίσκονται δίπλα μας ως πραγματικά. Χρησιμοποιώντας όμως τις γνώσεις κι εμπειρίες μας μπορούμε να καταλάβουμε το τι όντως συμβαίνει παρακολουθώντας τα επακόλουθα των φαινομένων κι αν αυτά συνοδεύονται από κάποια λογική/εμπειρική αιτιότητα που ήδη γνωρίζουμε ώστε έτσι να φανερωθεί η πραγματικότητα. Την ίδια διαδικασία χρησιμοποιούμε για να διακρίνουμε τα όνειρα από την πραγματικότητα, επειδή και τα όνειρα δεν έχουν λογική συνέχεια. Επίσης, υπάρχει και άλλη μια περίπτωση κατά την οποία συγχέονται παραστάσεις και εντυπώσεις στην συνείδησή μας. Όταν υπάρχει συνεχής επανάληψη μιας εντύπωσης, για παράδειγμα ενός συγγενικού μας προσώπου που αντικρύζουμε καθημερινά, χρησιμοποιεί ο εγκέφαλός μας για λόγους συντομίας και συνήθειας την σταθερή παράστασή αυτής, η οποία

υπερισχύει τελικά της εντύπωσης που σχηματίζεται κάθε φορά που συναντάμε το πρόσωπο. Με αυτό τον τρόπο αγνοούμε τις όποιες μεταβολές συμβαίνουν καθημερινά στο πρόσωπο λόγω της σταθερής εικόνας-παράστασης που μηχανιστικά έχουμε σχηματίσει για λόγους διευκόλυνσης (λιγότερη ανάλυση ερεθισμάτων). Έτσι είναι αρκετά πιθανό να μην εντοπίζουμε τις διάφορες αλλαγές που έχει υποστεί το πρόσωπο αυτό (π.χ. γήρανση). Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι αν θεωρούμε ως αντικειμενική αλήθεια τις πρώτες εντυπώσεις αγνοώντας κάθε νέα αίσθηση, τότε υπάρχει διάχυτος ο κίνδυνος να οδηγηθούμε στο παράλογο (παραίσθηση).

Πρώτη εντύπωση σχηματίζουμε και για κάθε αντικείμενο γύρω μας και για κάθε εμπειρία μας περί διαφόρων καταστάσεων που αντιμετωπίσαμε στο παρελθόν. Η διαδικασία σχηματισμού της είναι η ίδια. Για παράδειγμα, όταν ήμασταν παιδιά σίγουρα θα θεωρούσαμε κάποιο είδος φαγητού απαίσιο (π.χ. όσπρια). Η άποψη αυτή όσο μεγαλύτερο διάστημα δεν αναιρούνταν, τόσο ισχυροποιούνταν και καθιστούσε δυσκολότερη την περίπτωση να το ξαναδοκιμάσουμε. Όμως αν τύχαινε να ξεπεράσουμε τις προλήψεις μας ύστερα από τη διαπίστωση της γελοιότητάς τους και να το ξαναδοκιμάσουμε τελικά (εφόσον είναι μικρό το ρίσκο της επανάληψης της εμπειρίας), τότε εύκολα θα μπορούσαμε να αναθεωρήσουμε την άποψή μας και να απαλλαγούμε από μια άρνηση που κουβαλούσαμε μέσα μας τόσο καιρό, από μια περιοριστική κι ανελαστική πρώτη εντύπωση. Μια αρνητική πρώτη εντύπωση μετατράπηκε σε θετική εντύπωση. Το αντίστροφο όμως είναι συχνότερο: Μια αύξουσα ευχάριστη εντύπωση κάποια στιγμή αρχίζει να φθίνει και καταλήγει σε δυσαρέσκεια, κι επίσης η επιμονή μιας αρνητικής εντύπωσης είναι μεγαλύτερη μιας θετικής. Σε κάθε περίπτωση η πρώτη εντύπωση αποτελεί παράγοντα ψυχικής ανισορροπίας (προκαλεί ψυχικές μεταπτώσεις λόγω της παροδικής φύσεώς της) όταν δεν γίνεται σωστή χρήση της και απαιτεί την δέουσα προσοχή μας.

Σχολιάστηκε μέχρι στιγμής η πρώτη εντύπωση που σχηματίζει ένα πρόσωπο για κάποιο άλλο. Τώρα θα δούμε την πρώτη εντύπωση που σχηματίζουμε για τον εαυτό μας (αυτοεντύπωση) καθώς και πότε αυτή σχηματίζεται. Η πρώτη εντύπωση μπορεί να διακριθεί σε ψυχική και σωματική. Σύμφωνα με ψυχολόγους, το βρέφος αποκτά πλήρη συνείδηση, γνώση δηλαδή του ότι αποτελεί μια ανεξάρτητη ύπαρξη από το περιβάλλον του με δική του φυσική υπόσταση και προσωπικότητα στην ηλικία περίπου των έξι ετών. Ο άνθρωπος σχηματίζει όμως και εικόνα για το σώμα του παρατηρώντας την αντανάκλασή του, το είδωλό του,

σε κάποια λεία επιφάνεια (καθρέπτης, στάσιμο νερό κ.τ.λ.), αφού βέβαια έχει προηγηθεί η απόκτηση συνείδησης. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται και η κοινωνικοποίησή του, γιατί πλέον γνωρίζει τι μορφή έχει, ποιός είναι σωματικά όμοιος με αυτόν και ποιό είναι το είδος στο οποίο ανήκει. Επομένως, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στην αυτογνωσία, για να επέλθει ο συγκερασμός νόησης και σώματος, η απλή διαπίστωση ότι ο φορέας της νόησης/ψυχής και σώματος είναι ένας, ο εαυτός του, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει τα είδωλα (τα αθώα νήπια δικαιολογημένα πίστευαν σε μια δυική κατάσταση ψυχής και σώματος, όχι όμως κι ένας νοήμων ενήλικας). Αν λατρεύει τον εαυτό του σε υπερβολικό βαθμό (είναι φύσει αδύνατο να μην αγαπάμε καθόλου τον εαυτό μας) τότε το άτομο αυτό έχει και το δικαίωμα να αποκαλείται ορθώς ειδωλολάτρης.

Όσον αφορά το χρονικό προσδιορισμό της έναρξης της διαδικασίας παραγωγής εντυπώσεων, των πρώτων πρώτων εντυπώσεων, αυτή ξεκινά κατά το δεύτερο έτος της ζωής του ανθρώπου, όταν αυτός αρχίζει να χρησιμοποιεί την ομιλία ως μέσο επικοινωνίας και μέσω της σταδιακής αντικειμενοποίησης του κόσμου να αναγνωρίζει την υποκειμενικότητά του, το Εγώ του. Η παραπάνω μετάβαση δεν γίνεται άμεσα, απαιτείται χρόνος. Το βρέφος μέχρι τότε δύσκολα διακρίνει τον εαυτό του από το περιβάλλον, το θεωρεί προέκτασή του, τα θεωρεί όλα ένα (κάτι σαν το ακίνητο, αγέννητο, ομοιογενές, συμπαγές, πανταχού παρόν, εν Ον αρκετών φιλοσόφων Ελλήνων και βαρβάρων). Όσο διευρύνονται όμως οι επαφές του με αντικείμενα κι ανθρώπους, αναγνωρίζει την ύπαρξη κάποιων ορίων στην δράση του, αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι απόλυτα ελεύθερος κι ότι υπάρχει κάτι άλλο έξω από τον ίδιο (μη-Εγώ) που τον εμποδίζει να κάνει αυτό που θέλει. Αργότερα, από το τρίτο έτος της ζωής του και μετά, έχει πλέον αναπτύξει σημαντικά τη γλώσσα και τακτοποιήσει το περιβάλλον του, και παράλληλα χρησιμοποιεί επανειλημμένα προσωπικές αντωνυμίες (μου, εμένα, εγώ) για να τονίσει την ξεχωριστή του ύπαρξη που μόλις αναγνώρισε (μήπως έτσι δεν κάνουν κι αρκετοί διακεκριμένοι ενήλικες που είναι παθιασμένοι με τον εαυτό τους και τον πλούτο;). Με την ολοκλήρωση της νηπιακής ηλικίας (έκτο έτος) έχει γίνει η διάκριση εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος και είναι πλέον ικανός να ερμηνεύσει με αρκετή ακρίβεια το γίνεσθαι. Αυτό συνεπάγεται ότι η καλλιέργεια του εαυτού μας οφείλεται στις αισθήσεις: Χρώματα και σχήματα, γεύσεις, αρώματα, ήχοι, πιασίματα αντικειμένων. Η μάνα για το βρέφος είναι απλώς ένας πομπός ερεθισμάτων προς όλες τις αισθήσεις, δεν έχει κάποια έμφυτη ικανότητα για να την αναγνωρίσει (δεν μπορεί να κάνει ανάλυση DNA μέσω του εγκεφάλου του για να την πιστοποιήσει).

Οι Έλληνες είχαν φροντίσει να διατυπώσουν κάθε είδους θεωρία που θα ήταν ικανή να εξηγήσει τον κόσμο και να εντοπίσει την αλήθεια, καλύπτοντας με αυτό το τρόπο τις ποικίλες ατόμικες και πολιτειακές ανησυχίες σε κάθε ιστορική περίοδο. Έτσι, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το παρόν πρόβλημα με τη βοήθεια κάποιων Ελλήνων φιλοσόφων καθώς και κάποιων Ευρωπαίων οι οποίοι εμπνεύστηκαν από το αθάνατο και υγιές Ελληνικό πνεύμα.

Αρχίζοντας με τους Σοφιστές και τον επικεφαλής τους Πρωταγόρα, διακήρυτταν ότι δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια (σκεπτικισμός), ότι όλα είναι σχετικά (σχετικισμός):

«Για όλα τα πράγματα μέτρο είναι ο άνθρωπος· για όσα είναι ότι είναι, για όσα δεν είναι ότι δεν είναι» (Πρωταγόρας) κι ότι η γνώση αποτελεί απλώς ένα μέσο για τον τελικό σκοπό του ανθρώπου, ο οποίος είναι να ζήσει αυτός ωφέλιμα, σκοπός πρακτικός, ωμός που κίνησε την αντιπάθεια των «ευγενών» και των αριστοκρατικών. Χαρακτηριστικός είναι κι ο παρακάτω συλλογισμός του Γοργία: *«Δεν υπάρχει τίποτα· αλλά και να υπάρχει, είναι άγνωστο· κι αν υπάρχει και είναι δυνατό να γίνει γνωστό, δεν είναι δυνατό να ανακοινωθεί σε άλλους».*

Οι Σοφιστές είναι οι πρώτοι που αμφισβήτησαν τα πιστεύω και την φιλοσοφική παράδοση του τόπου και η καινοτομία της σκέψης τους σηματοδότησε μια ιστορική αλλαγή στην παγκόσμια φιλοσοφία. Σύμφωνα λοιπόν με τη σοφιστική νοοτροπία θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πρώτη εντύπωση που κάνουμε για ένα αντικείμενο είναι λανθασμένη όπως κάθε εντύπωση, ουσιαστικά ασήμαντη (αφού δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί πουθενά, δεν υπάρχει αλήθεια), αλλά μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε ωφέλιμη εφόσον μας βοηθάει στη ζωή μας και δεν είναι ζημιογόνα. Επομένως δεν υπάρχει λόγος να μεταβάλλουμε την άποψή μας για κάτι αν η νέα άποψη δεν μας δίνει επιπλέον όφελος, ανεξαρτήτως δηλαδή αν αυτή θα είναι αληθέστερη (εκτός βέβαια αν αισθανόμαστε καλύτερα νομίζοντας πλανημένοι ότι πλησιάζουμε σε κάτι που λέγεται «αλήθεια»). Πρακτική και βολική η θεώρηση αυτή των Σοφιστών, δεν μπορούμε εύκολα να την αποκλείσουμε.

Ιδεολογικοί αντίπαλοι των Σοφιστών, ο Σωκράτης κι ο Πλάτων, καθιέρωσαν την μέθοδο της διαλεκτικής ως το μέσο για την εύρεση της αλήθειας, δηλαδή έναν μονόλογο με δύο πρόσωπα. Ο ίδιος ο Σωκράτης μας δίνει απάντηση στο ερώτημά μας: Στο έργο του Πλάτωνα «Κρίτων», ο Κρίτων προσπαθεί να τον πείσει να δραπετεύσει από την φυλακή και την επερχόμενη θανατική του ποινή, αλλά εκείνος αρνείται λέγοντας τα εξής: *«Εγώ όχι μόνο τώρα αλλά πάντοτε τέτοιος θα είμαι ώστε σε τίποτα άλλο από τα δικά μου να πείθομαι παρά στο Λόγο, ο οποίος*

θα μου φαίνεται βέλτιστος όταν συλλογίζομαι».

Δηλαδή δεν σχηματίζει κι αλλάζει γνώμη ανάλογα με τις εκάστοτε περιστάσεις αλλά αυτή καθορίζεται από τον Λόγο, μια εξωτερική δύναμη που προσδίδει αντικειμενικότητα, όπου αν και εκφράζεται από ένα υποκείμενο αυτή έχει αντικειμενική ισχύ. Η χρήση του Λόγου απαιτεί κάποια συλλογιστική προετοιμασία και γίνεται ελεύθερα (γόνιμη ελευθερία δεσμευμένη σε ανώτερες αξίες): Ο Σωκράτης μπορούσε να δραπετεύσει αλλά προτίμησε να υποταχθεί ελεύθερα στο νόμο ακολουθώντας έτσι τον δρόμο της κατ' αυτόν αρετής. Στην δική μας περίπτωση μας λέει ότι δεν είναι ορθό να βασίζεσαι σε μια γνώμη που διατυπώνεις συγκυριακά και βεβιασμένα αλλά μόνο σε εκείνη που σχηματίζεις μέσω μιας λογικής διεργασίας του νου. Με τον τρόπο αυτό εκμηδενίζεται η σημασία της πρώτης εντύπωσης και η διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί όταν ερχόμαστε σε επαφή με ένα αντικείμενο για πρώτη φορά είναι αυτή που ακολουθείται όταν διαβάζουμε ένα βιβλίο: Δεν το κρίνουμε από το εξώφυλλό του, το διαβάζουμε ολόκληρο, το κατανοούμε και στη συνέχεια μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι γνωρίζουμε το περιεχόμενό του και να διατυπώσουμε κρίση για αυτό. Στη λογική δεν αρμόζουν ξαφνικοί (πρώτοι) εντυπωσιασμοί.

Ένας από τους κορυφαίους του κορυφαίου αττικού δράματος, ο προοδευτικός Ευριπίδης, μίλησε κι αυτός για την «πρώτη εντύπωση». Παραθέτω δύο μεταφρασμένα αποσπάσματα από την «Μήδεια»:

«Διότι δεν υπάρχει δικαιοσύνη στους οφθαλμούς των ανθρώπων, οι οποίοι πριν μάθουν με σαφήνεια την καρδιά κάποιου ανθρώπου τον μισούν εξ όψεως, χωρίς ποτέ να έχουν αδικηθεί (από αυτόν)».

στίχοι 219-221

«Ω Ζεύ, γιατί λοιπόν του μεν χρυσού που όταν είναι κίβδηλος σαφείς αποδείξεις στους ανθρώπους έδωσες, των δε ανθρώπων το κακό πώς πρέπει να γνωρίζουν ουδεμία απόδειξη εμφύσησες στο σώμα τους;».

στίχοι 516-519

Εδώ ο Ευριπίδης εκφράζει το παράπονο της Μήδειας ότι η πρώτη εντύπωση για τη γενική εικόνα ενός ανθρώπου δεν είναι αρκετή για να μπορέσουμε να τον κρίνουμε ορθά, αφού ο κακός άνθρωπος δεν φέρει σημάδια όπως συμβαίνει στην περίπτωση του κάλπικου χρυσού για τον οποίο υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια αξιολόγησης, αλλά απαιτούνται περισσότερες πληροφορίες και χρόνο ώστε να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερο συμπέρασμα. Και σε κάθε περίπτωση, η «πρώτη εντύπωση», η κρίση

των ματιών, οδηγεί συνήθως σε αισθήματα κακίας για τον άλλον, χωρίς όμως να τον γνωρίζουμε και χωρίς να μας έχει κάνει αυτός κάτι κακό. Είναι δηλαδή αρνητικά προκατειλημμένα, χρησιμοποιεί ως βάση έναν αρνητικό χαρακτηρισμό (μάλλον για λόγους ασφαλείας όπως αναφέραμε προηγουμένως), είναι απάνθρωπη αφού αγνοεί την «καρδιά» ενός ανθρώπου και δεν ευνοεί την δημιουργία υγιών φιλικών και κοινωνικών εν γένει σχέσεων. Σε μια δημοκρατική κοινωνία, υπέρμαχος της οποίας είναι κι Ευριπίδης, οι πολίτες οφείλουν να σέβονται τον συμπολίτη τους, γιατί η ποιότητα των μεταξύ τους δεσμών είναι αυτή που καθορίζει την ατομική και κοινωνική αρμονία. Ίσως οι στίχοι αυτοί του Ευριπίδη να αποτελούν μομφή εναντίον κάποιων πολιτών που εξ αιτίας του φθόνου τους απειλούσαν την συνοχή της δημοκρατικής πολιτείας.

Άτομα πλανημένα, διεστραμμένα, ταλαιπωρημένα, διψασμένα για εξουσία (τάση για επιβολή στους απλούς ανθρώπους), δεν ικανοποιούνταν από το ευμετάβλητο περιβάλλον τους έτσι όπως το αντιλαμβάνονταν μέσω των αισθήσεών τους και αποφάσισαν να δημιουργήσουν έναν νέο κόσμο όπου θα ζούσαν υπό τη σκιά μύθων (χωρίς συμβολικό υπόβαθρο, κοινώς παραμύθια), μεταφυσικών ανησυχιών, ιδεαλιστικών φιλοσοφιών, και το κυρίως, θρησκειών. Από το σκοτάδι αυτών ήρθε να μας απαλλάξει ο φιλαληθής, ρεαλιστής, ακριβολόγος, εύθυμος, ευδαίμονας κι ατάραχος Επίκουρος. Για τον Επίκουρο αληθινός είναι ο κόσμος στον οποίο κατοικούμε: Αυτά που βλέπουμε, ακούμε, γευόμαστε, μυρίζουμε, πιάνουμε και νιώθουμε, τα οποία τελειώνουν οριστικά με τον επίγειο θάνατο, ούτε αναστάσεις, ούτε παράδεισοι, ούτε μετενσαρκώσεις, τέλος στα παραμύθια. Κριτήριο του πραγματικού είναι οι αισθήσεις. Η αντικειμενικότητα της αίσθησης έγκειται στο ότι δεν εξαρτάται από την υποκειμενική λογική και μνήμη, όπως και οι αισθήσεις δεν αλληλοεξαρτώνται. Δεν ελέγχει η αφή την όραση, ούτε την αμφισβητεί, αμφισβητεί μόνο την κρίση του συγκεκριμένου ατόμου. Όπως είπε και ο Λουκρήτιος, η αξιοπιστία των αισθήσεων έγκειται στο ότι κάθε μια επιτελεί μια μοναδική λειτουργία που δεν επιδέχεται επαλήθευση, είναι η ίδια η αλήθεια, δεν μπορεί η όραση να εξακριβωθεί με την ακοή, ούτε η ακοή με την αφή. Την επαλήθευση μιας ορθής κρίσης την ονομάζουν επιμαρτύρηση, την απόδειξη μιας λαθεμένης, αντιμαρτύρηση. Αν οι αισθήσεις ήταν όντως πλάνες, τότε η χρήση τους από έναν λογικό νου θα καθιστούσε άχρηστο κάθε προϊόν της σκέψης κι οπότε δεν θα υπήρχε ποτέ δυνατότητα να γνωρίσουμε κάτι (σκεπτικισμός, πως γνωρίζουν ότι δεν μπορούμε να γνωρίζουμε; Βλέπε και άγνοια διαλεκτικού Σωκράτη), ούτε να ζήσουμε επιτυχημένα. Ο Επίκουρος προειδοποιεί τους ιδεαλιστές: *«Αν τα βάλεις με όλες τις αισθήσεις, δεν θα έχεις που να σταθείς για*

να κρίνεις όσες ισχυρίζεσαι πως μας γελούν».

Οι εντυπώσεις συνθέτονται από τις αισθήσεις, εσωτερικές (συναισθήματα/πάθη που απλοποιούνται σε ηδονή και άλγος) και εξωτερικές (αισθήματα, πέντε αισθήσεις: όραση, γεύση, όσφρηση, ακοή, αφή). Οι εξωτερικές είναι προσιτές σε όλους αλλά ο καθένας δέχεται διαφορετικά τα ερεθίσματα από αυτές και προκαλούνται διαφορετικά συναισθήματα. Οι εντυπώσεις από μόνες τους δεν παράγουν γνώση καθώς αποτελούν απλώς άμεσα ερεθίσματα και μόνο με την σύνθεση επιμέρους εντυπώσεων και ιδεών/παραστάσεων που έχουμε συλλέξει μπορούμε να την παράγουμε. Επομένως αυτοί που δέχονται την αξιοπιστία της «πρώτης εντύπωσης» αποδέχονται κάτι κενό. Η εντύπωση, όπως το λέει η λέξη είναι ένα απλό «τύπωμα» στη μνήμη, ενώ είναι απαραίτητη η περαιτέρω επεξεργασία της για την παραγωγή κάποιας κρίσης. Θα έπρεπε να μιλάνε για «πρώτη ιδέα», το ολοκληρωμένο προϊόν της σκέψης. Η γνώση του παρελθόντος μέσω της μνήμης, η εμπειρία και η πίστη/παραδοχή ότι υπάρχει η έννοια της αιτιότητας και μπορεί να προβλεφθεί το μέλλον, όλα υπό την επίβλεψη της συνήθειας, μας καθιστούν ικανούς να γνωρίζουμε. Επίσης, υποστηρίζουν οι Επικούρειοι ότι οι αισθήσεις είναι πάντα σωστές, η κρίση μας μόνο μπορεί να κάνει λάθος και το οποίο μπορεί να αρθεί με τη συνδρομή όλων των αισθήσεων κι εμπειριών. Αν δηλαδή κάποιος έβλεπε μπροστά του έναν κένταυρο, η παράσταση αυτή στον εγκέφαλό του έγινε ορθώς αλλά η φταίει η κρίση του εξ αιτίας άλλων παραγόντων, όπως για παράδειγμα δεν τον άγγιξε για να επιβεβαιώσει ό,τι βλέπει, αντιμαρτύρεται στο τέλος η παράσταση. Το ίδιο συμβαίνει κι όταν κοιτάζουμε μια φωτογραφία ενός αλόγου: Πως ξέρουμε ότι αυτό που βλέπουμε είναι ένα άλογο; Αφού δεν είναι ούτε τρισδιάστατο, ούτε μυρίζει, ούτε μπορούμε να το γευτούμε, ούτε είναι ίδιο στην αφή με ένα πραγματικό. Καταλήγοντας, ο Επίκουρος θα έλεγε ότι ο σχηματισμός μιας πρώτης εντύπωσης προερχόμενης από μια δέσμη αισθήσεων θα ήταν ορθός μόνο αν οι άμεσες αισθήσεις βρίσκονται σε συμφωνία μεταξύ τους και με τη συσσωρευμένη εμπειρία/προλήψεις (βλέπε λίγο παρακάτω). Αλλά και πάλι, επειδή η λειτουργία των αισθήσεων είναι συνεχής και δημιουργούνται διαρκώς νέες πληροφορίες, ο σχηματισμός κρίσεων δεν πρέπει να είναι στιγμιαίος αλλά δυναμικός, κι έτσι η πρώτη εντύπωση να μην είναι πάντα αληθινή τη στιγμή που σχηματίζεται αλλά σύντομα τη θέση της θα πάρει μια νέα πιο επίκαιρη εντύπωση, δεν είναι επ' άπειρον αληθινή η παλαιότερη, δεν υπάρχει τέτοια αναγκαιότητα. Παίρνω για παράδειγμα ένα αντικείμενο, ένα δέντρο: Σήμερα μπορεί να είναι ένα μέτρο (πρώτη εντύπωση, είναι αληθινή, επιμαρτύρεται) αλλά σε ένα χρόνο έγινε δύο μέτρα (δεύτερη εντύπωση, κι αυτή

αληθινή, αλλά εκτοπίζει την προηγούμενη). Η αδιάκοπη ροή του κόσμου, το ηρακλείτειο «πάντα ρει» είναι η πρώτη αλήθεια που πρέπει να αναγνωρίσουν οι οπαδοί της «πρώτης εντύπωσης».

Ο Ευρωπαίος φιλόσοφος που ασχολήθηκε λεπτομερέστατα με τη γνώση και τη συσχέτισή της με την εμπειρία ήταν ο εμπειριστής Χιούμ (Hume). Κύρια θέση του είναι ότι μόνο η εμπειρία αποτελεί πηγή πληροφοριών και γνώσης για τον νού. Δίνοντας στενούς ορισμούς στις έννοιες που χρησιμοποιεί κάνει σαφή διάκριση μεταξύ εντυπώσεων και ιδεών/παραστάσεων και δίνει μια ψυχολογική διάσταση στο σχηματισμό της γνώσης. Οι εντυπώσεις αποτελούν την πρώτη ύλη για τη δημιουργία των ιδεών, προηγούνται των ιδεών. Οι μεν εντυπώσεις είναι το άμεσο αποτέλεσμα των αισθήσεών μας που προέρχονται από την εποπτεία των αντικειμένων, ενώ οι δε παραστάσεις είναι αντίγραφα των εντυπώσεων και απαρτίζουν την αντίληψη/συνείδηση. Ο Χιούμ δίνει τέτοια βαρύτητα στις εντυπώσεις ώστε να τις θεωρεί μεγαλύτερης αξίας από τις λέξεις και πιστεύει ότι η γνώση θεμελιώνεται από την ύπαρξη των αντίστοιχων εντυπώσεων: Αν μια παράσταση δεν πηγάζει από κάποια εντύπωση τότε αυτή είναι κενού περιεχομένου, όπως δηλαδή κάθε φιλοσοφική έννοια (χρόνος, ύπαρξη, θεός, ουσία κ.τ.λ.). Ούτε ψυχή υποστηρίζει ότι υπάρχει αφού θεωρεί ότι αυτό που ονομάζουμε ψυχή είναι απλώς μια δέσμη πολλών εντυπώσεων και εμπειριών που βρίσκονται σε μια συνεχή συσχέτιση μεταξύ τους και εξ αιτίας της συνήθειας αυτές δημιουργούν την παραίσθηση της πίστης στην ύπαρξη ενός ανεξάρτητου από αυτές φορέα (ψυχή, Εγώ).

Εξέταση του ζητήματος από άλλη οπτική γωνία μας προσφέρει ο Νίτσε (Nietzsche) στην «Βούληση για δύναμη». Θεωρεί ότι η πραγματικότητα είναι μεταβαλλόμενη, άρα ά-γνωστη, ενώ με τη «γνώση» ο άνθρωπος προσπαθεί να τη σταθεροποιήσει ώστε να μπορέσει να αποκτήσει δύναμη και να τη θέσει υπό τον έλεγχό του. Αν αντιμετωπίσουμε την πρώτη εντύπωση ως τάση για γνώση και δύναμη, αφού αποτελεί γνωστικό όργανο, τότε αυτή σχηματίζεται με σκοπό να υπάγει στην εξουσία της το αντικείμενο της εποπτείας-νόησης. Αναπτύσσεται δηλαδή ως μηχανισμός αυτοσυντήρησης και εξέλιξης του ατόμου σε έναν αεικίνητο κόσμο και καθιστά το άτομο ικανό να προσλαμβάνει τόση πραγματικότητα όση μπορεί να εξουσιάσει. Με βάση τους ισχυρισμούς του Νίτσε συμπεραίνουμε ότι επιθετικός προσδιορισμός του χρόνου, «πρώτη», είναι πλεονασμός: Η πρώτη εντύπωση αποτελεί ένα νέο δεδομένο για τον οργανισμό μας, η δεύτερη εντύπωση είναι πάλι πρώτη εντύπωση γιατί το αντικείμενο έχει

μεταβληθεί στο διάστημα που μεσολάβησε των δύο εντυπώσεων, επομένως η εντύπωση είναι πάντα μία και η πρώτη. Έτσι ο Νίτσε ξεκαθαρίζει για ακόμα μια φορά το τοπίο: Όποιος πιστεύει στη σταθερότητα της φύσης είναι αδύναμος κι άρα αυτός που διαιωνίζει το κακό.

Ως ανάποδος άνθρωπος που είμαι, πλησιάζοντας προς το τέλος θα αναφερθώ στην βασική αιτία συγγραφής του κειμένου αυτού. Μεγάλη μερίδα της μάζας υποστηρίζει με καμάρι, λες κι εντόπισε μια μυστική αλήθεια κι έγινε σοφή, μια γνώση που θα τους ανυψώσει σε επίπεδα μακριά από τον «κοινό» λαό (να μην ξεχνάμε όμως ότι είναι και δημοκρατικοί, όπως και το πολίτευμά μας), το εξής: «Δεν υπάρχει δεύτερη ευκαιρία για μια πρώτη εντύπωση».

Η αντίδραση μιας άλλης επίσης μεγάλης μερίδας στο άκουσμα του άγνωστου για αυτούς μέχρι τότε αποφθέγματος είναι: «Ω, πόσο δίκαιο έχεις!», κι έτσι καταλήγουν κι αυτοί να γίνονται σαν τους προηγούμενους, με αποτέλεσμα το απόφθεγμα αυτό να αποκτά χαρακτηριστικά μιμιδίου (αγγλιστί meme). Φυσικώς υπάρχει μια τέτοια αποδοχή της φράσης αυτής, εφόσον υποστηρίζεται από ανθρώπους που βρίσκονται σε μια πρωτόγονη κατάσταση (μόνιμη ή παροδική – πρέπει να πιστεύουμε στην αλλαγή κι εξέλιξη του ανθρώπου), χειρότερη κι από ενός σκύλου. Αναφέρω τον σκύλο γιατί είναι ένα ζώο με έντονες φιλοσοφικές ανησυχίες και ροπή προς τη γνώση, θέση που υποστηρίζει κι ο Πλάτωνας: Ένα σκυλί στην αρχή γαυγίζει έναν ξένο άνθρωπο, αλλά όσο αυξάνεται η επικοινωνία τους εξασθενεί η επίδραση της πρώτης εντύπωσης και σιγά σιγά ο σκύλος αποκτά φιλικές σχέσεις με τον μέχρι πρότινος ξένο άνθρωπο. Δεν είναι όμως όλοι οι σκύλοι το ίδιο δεκτικοί στη φιλοσοφία, όπως δεν είναι φυσικά κι όλοι οι άνθρωποι. Η φράση αυτή πρέπει να αναφέρουμε ότι έχει δύο σημασίες, μια αληθινή και μια παραπλανητική, και δυστυχώς έχει επικρατήσει η δεύτερη. Η αληθινή μας λέει ότι η πρώτη εντύπωση είναι μοναδική, όπως η δεύτερη, η τρίτη, κ.ο.κ., κι επομένως αναγκαστικά δεν υπάρχει δεύτερη ευκαιρία για κάτι που πέρασε ανεπιστρεπτί, όπως δεν μπορούμε να ζήσουμε για δεύτερη φορά στο έτος 2010 (αποκλείουμε παραφυσικές θεωρείες). Η απάνθρωπη μας λέει ότι η πρώτη εντύπωση αποτελεί μια αμετάβλητη αλήθεια κι επομένως κάθε προσπάθεια άρσης της είναι μάταιη, δεν υπάρχει δεύτερη ευκαιρία. Η απαισιόδοξη αυτή άποψη μας μεταφέρει σε μια πραγματικότητα όπου καθημερινά δικαζόμαστε ενώπιον όλου του κόσμου (σχηματίζουν για μας πρώτη εντύπωση) και σε περίπτωση καταδίκης μας (αρνητική πρώτη εντύπωση) δεν υπάρχει η επιλογή της εφέσεως (δεύτερη ευκαιρία), είμαστε εγκλωβισμένοι στο τι λέει και τι θα πει ο κόσμος για εμάς. Να

και μια φορά που η αρνησιδικία είναι επιθυμητή.

Άλλοι ακόλουθοι του προαναφερθέντως πρωτόγονου δόγματος είναι και οι αποκαλούμενοι γιαλόμες. Είναι τα άτομα που δέχονται τα δόγματα της μοντέρνας ψυχανΑΛΗΤΙΚΗΣ (με την αρνητική σημασία της λέξης «αλήτης») θρησκείας, πιστοί του Φρόυδ, του Άδλερ, του Γιαλόμ και τα λοιπά. Ειδήμονες στο να αναλύουν συμπεριφορές, να διαβάζουν πρόσωπα, να προσάπτουν στον καθένα (ακόμα και στον εαυτό τους) ψυχικές διαταραχές. Για όλα φταίει το ανεξέλεγκτο υποσυνείδητο, το νέο προπατορικό αμάρτημα, κι όχι η συνείδηση και βούλησή μας. Είναι ακόλουθοι της νέας θρησκείας που ασπάζεται τον πολυπόθητο τίτλο της επιστήμης βασιζόμενη σε εμπειρικές μελέτες πάνω σε απειροελάχιστο αριθμό ανθρώπων και δειγματοληπτικούς ελέγχους, και πλέον αυθαίρετα ορίζει τι είναι αληθινό, τι είμαστε, πως πρέπει να δράσουμε, τι να πιστέψουμε. Χρησιμοποιούν κι αυτοί την προπαγάνδα των προτύπων (Οιδίποδας, Ιοκάστη, Ηλέκτρα, κάλτσα) που εξετάσαμε προηγουμένως, χαρακτηρίζουν το φυσικό ως ανώμαλο και το ανώμαλο ως φυσικό, και δεν γνωρίζουμε αν η ευρεία διάδοση κάθε λογής ψυχιατρικών και ψυχολογικών βιβλίων τον τελευταίο μισό αιώνα είχε άμεση ή έμμεση σχέση με την εμφάνιση ανάλογων ψυχολογικών προβλημάτων (οι πόλεις έχουν μετατραπεί σε ζούγκλες) και κρουσμάτων ανωμαλιών (παιδεραστίες, ομοφυλοφιλίες, κ.τ.λ.). Όπως είναι ξεκάθαρο, αυτά τα άτομα είναι που διαιωνίζουν και δίνουν «επιστημονικό» υπόβαθρο σε έννοιες όπως η «πρώτη εντύπωση». Ακόλουθοι της ψυχαναλητικής ιδεολογίας είναι και οι σημερινοί δουλέμποροι και δουλαποδόχοι (τι δουλεία, τι δουλειά), κατ' ευφημισμόν εργοδότες, οι οποίοι μέσω των τυπικών κι επιφανειακών συνεντεύξεων και γενικά διαδικασίας πρόσληψης προσωπικού (βλέπε δούλοι) προσπαθούν να εντοπίσουν τον ιδανικό υποψήφιο για μια θέση εργασίας: Μηδενίζουν τον υποψήφιο, αγνοούν το βάθος του χαρακτήρα του, αναλώνονται μόνο σε αυτά που αναγνωρίζουν και απορρίπτουν το διαφορετικό. Κι όποιος δεν είναι φίλος της διαφορετικότητας δεν εξελίσσεται: Αν η φύση δεν επέτρεπε την δημιουργικότητα της διαφορετικότητας τότε ποτέ δεν θα εξελισσόταν, ποτέ δεν θα είχε εμφανιστεί ο άνθρωπος.

Φυσικά, είναι αρκετά πιθανό να μπορεί να σχηματίσει κάποιος χωρίς κόπο μια ορθή πρώτη εντύπωση για ένα πρόσωπο που δεν θα αποδειχθεί λανθασμένη, βασιζόμενος σε οφθαλμοφανή στοιχεία κι εμπειρίες/προλήψεις, αλλά δεν γίνεται να το αναγάγει αυτό ούτε σε επιστήμη ούτε σε χάρισμα, είναι θέμα γνώσεων αλλά και τύχης. Αν ήταν επιστήμη τότε θα μπορούσαμε να σώσουμε κι όλους εκείνους τους καημένους που έπεσαν και πέφτουν από τα σύννεφα εξ αιτίας της άγνοιάς

τους για πτυχές της ζωής κοντινών τους προσώπων. Από τότε που τα περί ψυχής θέματα αποκόπηκαν από τη θεματογραφία των φιλοσόφων (από τότε δηλαδή που εξαλείφθηκαν οι τελευταίοι) παρουσιάζουν μια αντιστοιχιστική υφή κι έδωσαν τη δυνατότητα σε επιτήδειους να προωθήσουν την προπαγάνδα τους, όπως κάνανε και με τις θρησκείες. Κι αν η «πρώτη εντύπωση» όντως ήταν κάτι το τόσο σημαντικό και αξιολογικό, πιστεύω ότι ο σοφός λαός θα την είχε ήδη τιμήσει δίνοντάς της ένα πιο συγκεκριμένο, μονολεκτικό και περιεκτικό όνομα και δεν θα άφηνε υπονοούμενη μια επικείμενη δεύτερη, τρίτη, κ.ο.κ. εντύπωση.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχάσουμε εκείνους τους ανθρώπους που λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους τα πορίσματα των πρώτων εντυπώσεων πιστεύοντας ότι έχουν μια γνώση εκ των προτέρων (*a priori*, ουρανοκατέβαστη γνώση δηλαδή), ένα προαίσθημα περί του εξεταζόμενου αντικειμένου που σχετίζεται με την εποπτεία, όπως θα πίστευε κι ένας μοιρολάτρης Στωικός. Ο Καντ πιστεύει «...ότι ο νους δεν μπορεί να πετύχει *a priori* τίποτε περισσότερο από το να συλλαμβάνει κατά πρόληψη τη μορφή μιας δυνατής εμπειρίας εν γένει...», δηλαδή ότι η πρώτη εντύπωση μπορεί να σχηματίζεται από τις αισθήσεις όχι μόνο άμεσα αλλά και έμμεσα μέσω των προλήψεων και στη συνέχεια να συνθεθεί μια ολοκληρωμένη εμπειρία. Αυτή τη θέση υποστήριξαν πολύ παλαιότερα οι Επικούρειοι για τους οποίους οι προλήψεις είναι παραστάσεις/έννοιες/ιδέες που γεννήθηκαν από τις εντυπώσεις και «τυπώθηκαν» στη μνήμη, είναι έτοιμες για ανάκτηση με τη βοήθεια του νου, εκφράζονται στην απλή γλώσσα των αισθήσεων κι η αξιοπιστία τους εξαρτάται από την καθαρότητα τους (ενάργεια όπως την ονομάζει ο Επίκουρος). Μια θεώρηση που δέχεται την εξ αποκαλύψεως απόκτηση γνώσης και μηχανισμών σκέψης είναι τελείως μηδενιστική αφού απορρίπτει κάθε μορφή διαλόγου, την ατομική σκέψη, τα λογικά επιχειρήματα, την αντικειμενική αλήθεια, ακόμα και την πίστη (αφού υπάρχει βέβαιη γνώση είναι περιττή).

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που βλέπουμε, ό,τι και να είναι, είναι αληθινό, η πρώτη εντύπωση είναι αληθινή ανεξαρτήτως του περιεχομένου της. Το μοναδικό κριτήριο της αλήθειας, του τι είναι πραγματικό, είναι οι αισθήσεις. Η μεταβλητότητα του γίνεσθαι είναι αυτή που μεταβάλλει τις εντυπώσεις, δεν είναι μόνιμες και δεν υπάρχει κάποιος σοβαρός και φυσικός λόγος να είναι. Και το «φαίνεσθαι» και το «είναι» απευθύνονται στα ορατά, δεν αφορούν τα νοητά, όλα γύρω από τα αισθητά περιστρέφονται. Οι αισθήσεις αποτελούν μεν απλά ερεθίσματα, μηνύματα προκαλούμενα από τα αντικείμενα, των οποίων την επεξεργασία έχει αναλάβει ο νους ώστε να μπορέσουμε να τα λάβουμε,

αποδομήσουμε, ερμηνεύσουμε, συνθέσουμε, κρίνουμε, και τελικά να γνωρίσουμε την ουσία των πραγμάτων, αλλά η ύπαρξή τους είναι αναγκαία προϋπόθεση για την παραγωγή γνώσης και κριτικής σκέψης. Η παραγόμενη όμως γνώση και κρίση μπορεί να είναι λανθασμένες αλλά αυτό οφείλεται καθαρά σε πρόβλημα του μηχανισμού που μόλις περιγράφηκε, για αυτό και υπάρχουν οι διάφορες δοξασίες. Η συσσωρευμένη εμπειρία με τη βοήθεια του νου πρέπει να διαπιστώσει την καθαρότητα των παραστάσεων και προλήψεων ώστε να μην οδηγηθεί σε πλάνη, χωρίς ωστόσο να αγνοεί και τις άμεσες αισθήσεις όπως κάνουν αρκετοί ιδεαλιστές φιλόσοφοι, αφού ο ίδιος ο νους αναπτύσσεται βάσει των ερεθισμάτων που δέχεται από αυτές και που επεξεργάζεται στη συνέχεια.

Προσπαθώντας να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα, είναι φανερό από τα όσα μέχρι τώρα έχουν λεχθεί ότι το πρόβλημα της «πρώτης εντύπωσης» είναι απλό αλλά το έχουμε κάνει περίπλοκο. Η πραγματική ανθρώπινη λογική (όπου λογική, η συσσωρευμένη γνώση από τις αισθήσεις, αισθησιοκρατική λογική κι όχι εξ αποκαλύψεως) δεν πρέπει να είναι επιφανειακή και να αναλώνεται στην διατύπωση απλών πληροφοριών, ούτε να συμβιβάζεται κι ούτε να βιάζεται (και με τις δύο σημασίες της λέξεως). Για να διακρίνουμε την αλήθεια από την πλάνη δεν πρέπει να επικεντρωνόμαστε σε εντυπωσιασμούς κι εκλάμψεις, ο σεβασμός κι αποδοχή των αισθήσεων μαζί με τη συστηματική καλλιέργεια του νου είναι η οδός που θα μας οδηγήσει σε ανώτερα επίπεδα ανθρώπινης ζωής. Σεβασμός στις αισθήσεις δεν σημαίνει τυφλή υπακοή σε αυτές, αυξημένη παρατηρητικότητα και ανεπτυγμένη κριτική ικανότητα απαιτείται. Ακόμη, δεν πρέπει να ξεχάσουμε να αμφισβητούμε κάποιες φορές παραμένοντας όμως ταυτόχρονα νηφάλιοι («νήφε και μέμνησο απιστεί» έλεγαν οι πραγματικοί μας πρόγονοι), να βλέπουμε την πραγματικότητα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, να είμαστε εσωτερικοί κι εξωτερικοί παρατηρητές, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται και η αντικειμενικότητα της κρίσης μας. Αυτή η στάση αποτελεί έναν πολύ πιο αποτελεσματικό μηχανισμό άμυνας από την «πρώτη εντύπωση» που ταυτόχρονα είναι και δημιουργικός.

Επειδή στο σημείο αυτό φαίνεται πως έχει ανατράπει κάθε λογικό επιχείρημα υπέρ της αντικειμενικότητας της «πρώτης εντύπωσης», παραβάλλεται παρακάτω μια νέα φράση που θα γλυκάνει τους δυσσαρεστημένους δογματόφιλους: **«Δεν υπάρχει δεύτερη ευκαιρία για μια πρώτη εντύπωση. Υπάρχει όμως ευκαιρία για μια δεύτερη εντύπωση»**. Εκτός τούτου, φρονώ ότι το τέλος πρέπει να καταστραφεί.

Χρήστος Ζάττας

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Επίκουρος - Ηθική, Εξάντας, Αθήνα 1991

Θεοδωρίδη Χ., Επίκουρος - Η αληθινή όψη του αρχαίου κόσμου, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1981

Παπανούτσου Ε. Π., Ψυχολογία, Εκδόσεις Δωδώνη, τρίτη έκδοση, Αθήνα 1972

Χιούμ Ντέιβιντ, Ο άνθρωπος και η εμπειρία, Εκδόσεις Αναγνωστίδη

Ο πίνακας του εξωφύλλου ανήκει στον Claude Monet (Κλωντ Μονέ), φέρει τον τίτλο «Impression, soleil levant» (Εντύπωση, ανατολή ηλίου) και θεωρείται ότι το καλλιτεχνικό ρεύμα του Ιμπρεσιονισμού οφείλει την ονομασία του στον πίνακα αυτόν.